SEGUNDU NÙMERU

AUSTU 2026

Noas dae s'ispidale

Su Sardu in Corsia

Alfredo Deidda a sa ghia de sa Riabilitatzione de s'ASL Ogliastra

Su dotore Alfredo Deidda est su diretore nou de s'istrutura cumplessa de Riabilitatzione ospedaliero-territoriale de s'ASL Ogliastra. At assùmidu s'incàrrigu a pustis de àere superadu sa seletzione pùblica bandida dae Ares Sardigna. Sa diretzione sua at a garantire a su servìtziu continuidade operativa e una calidade arta in s'assistèntzia riabilitativa, siat ospedaliera, siat territoriale. Deidda traballat in s'ospidale de Lanusè dae su 2012 e at giai tentu su ruolu de diretore cun funtziones ad interim de s'istrutura. Tra is prioridades inditadas dae su diretore nou ddoe sunt s'afortigamentu de sa riabilitatzione in is Domos de Comunidade, s'isvilupu de s'Ospidale de Comunidade e s'afortimentu de servìtzios comente sa rieducatzione de su pamentu pèlvicu, sa riabilitatzione cardiorespiratòria, sa logopedia pro adultos e su tratamentu de su linfedema. Previdìdas in prus fainas noas pro sa preventzione de su declinu funtzionale in is patologias crònicas e àteros investimentos in tecnologia e formatzione de su personale.

Pag.6

IA

Su costu cuadu

Pag.10

GLITZEMIA

Inditos pro dda mesurare

Pag.21

SA SANGRADURA

Unu biàgiu istòricu intre meighina e mitu

Crònaca

Martina Lisai est sa diretora noa de su Prontu Sucursu - pag. 4

Pipios e telefoneddos: sa salude digitale est cosa pretzisa - pag. 12

Òmines e fèminas de cabbale

Adelasia Cocco, primu fèmina mèigu in Itàlia - pag. 18

SEGUNDU NÙMERU

AUSTU 2026

Ìnditze

In custu nùmeru de “Noas dae s’ispidale”

- Dae oe intrare a sa Domo de Comunidade de Lanusè est galu prus fàtzile - pag. 3
- Martina Lisai est sa diretora noa de su Prontu Sucursu de s’ispidale de Lanusè - pag. 4
- Elisucursu, agiudicada sa gara regionale pro su servìtziu HEMS 2027-2035 - pag. 5
- Su progetu “Su sardu in corsia” in su documentàriu in sardu “Abarru” - pag. 5
- Intellighèntzia artifitziale: su costu (fintzas pro sa salude) cuadu - pag. 6
- Diabetologia in Lanusé? Servìtziu lestru e efitzente - pag. 7
- Su diabete in istade, una pariga de cussìgios pro afrontare su calore - pag. 8
- Oto cunsìgios de comente arrimare is meighinas in istade - pag. 9
- Inditos pro mesurare sa glitzemia in domo - pag. 10
- Su diabete benit si si papant durches meda? Faghimus craresa - pag. 11
- Pipios e telefoneddos, is espertos avertent: «Sa salude digitale est cosa pretzisa» - pag. 12
- Comente s’istile de vida amparat a su cherbeddu e reduit s’arriscu de demèntzia - pag. 14
- Controllu preventivu neonatale pro sa SMA a indonu - pag. 17
- Contos e giogos de is dotores pro istentare is pipios - pag. 17
- Adelasia Cocco, sa primu fèmina mèigu in Itàlia - pag. 18
- Suor Giuseppina Demuru, sa mòngia de Lanusè chi aiat paradu barra a is nazistas - pag. 19
- Sa sangradura, unu biàgiu istòricu intre meighina e mitu - pag. 21
- Sa capella de s’Ospidale de Lanusè - pag. 22
- Duos foeddos cun Mariolino Loddo de Àrthana, maere de su “Circolo Equestre Monte Idolo” - pag. 22
- Cando is infermieris imparaiant s’arte dae is mòngias, una pàgina pagu connota de sa sanidade ogiastrina - pag. 23

Dae oe intrare a sa Domo de Comunidade de Lanusè est galu prus fàtzile

Cun s'assèliu de s'intrada a su pianu terra est istadu ativadu su Puntu Informatziones nou, un'ispàtziu dedicadu a s'acasàgiu e a s'orientamentu de is impitadores, a ue retzire indicos in contu de ambulatòrios, servìtzios e ufitzios de s'istrutura.

A s'arribu, su personale at a èssere in disponimentu pro donare informatziones e acumpangiare tzitadinos e malàidos a su percursu prus dèchidu a is bisòngios pròpios, fatzilitende s'atzessu a is servìtzios e faghende prus simple su de s'orientare a intro de sa Domo de Comunidade.

Acollire bolet nàrrere fintzas orientare. Pro custu su Puntu Informatziones nou rapresentat unu passu in prus in su caminu de megioru de s'acasàgiu e de s'atzessibilidade de is servìtzios sanitàrios, cun s'obietivu de ofèrrere un'assistèntzia semper prus acanta a is pessones, a traessu de un'atzessu craru, imperadu e efitziente.

S'intrada a su pianu terra e su Puntu Informatziones sunt operativos e a disponimentu

Martina Lisai est sa diretora noa de su Prontu Sucursu de s'ispidale de Lanusè

Una diretora noa est arribada a sa ghia de su Prontu Sucursu de s'ispidale de Lanusè: est sa dotora Martina Lisai, chi custa mangianu at firmadu su contratu chi ufìtzializat su cumintzu de sa diretzione sua, in presèntzia de su diretore generale de s'ASL Ogliastra, Andrea Fabbo. Martina Lisai at assùmidu s'incàrrigu a pustis de àere bintu su cuncursu bandidu dae ARES Sardegna pro s'azienda sòtziu-sanitària de s'Ogiastra.

Arthanesa, sa dot. a Lisai tenet un'acàpiu forte e dae meda annos cun sa sanidade de su territòriu. Laureada in Casteddu in Meighina e Chirurgia in su 2003 e espetziializada in Meighina Interna cun indiritzu de urghèntzia in su 2009 in sa matessi universidade, at cumintzadu sa carriera professionale in su Prontu Sucursu de s'ispidale Santu Frantziscu de Nùgoro, in antis de àere bintu, in su 2010, su cuncursu chi dd'at portada a cumintzare s'esperièntzia professionale sua a Lanusè, acanta at prestadu servìtziu de sighidu pro seighi annos.

Lisai at cumpletadu su perfilu de istùdios cun unu master in Management pro diretore de istrutura cumplessa, otènnidu in su 2013 in s'Universidade Carlo Cattaneo de Castellanza.

«*Donate una ghia istàbile e calificada a su Prontu Sucursu pro nois fiat una cosa pretzisa* – at naradu Andrea Fabbo, diretore generale de s'ASL Ogiastra –. *Sa firma de sa dotora Lisai no est suna garantzia de istabilidade ebbia, cunsiderada sa connoschèntzia manna tenet de s'istrutura e de is dinàmicas internas suas, ma rapresentat fintzas una base firma e forte pro una programatzione prus eficatze e pro su mellioramentu de s'apretu-urghèntzia in Ogiastra*».

Tra is prioridades sa dot.a Lisai at individuadu duos pilastros fundamentales.

«*Sa primu punna mia est de puntare a creare percursos de formatzione professionale de livellu artu pro su personale sanitàriu nostru* – ispiegat – *So cumbinta chi sa formatzione siat un'istrumentu fundamentale chi nos permitit de èssere in manera reale autònomos e de gestire cale si siat apretu in seguresa totale*".

Sa professionista at pigadu sa ghia de s'istrutura a pustis de àere bintu u cuncursu de ARES

In prus de is cursos obligatòrios tzertificados dae ARES, mi diat pràghere a fàghere atividades de agiornamentu in intro de unu programa de formatzione contina interna a s'azienda, paris cun is àteros professionistas chi partètzipant a s'apretu-urghèntzia, comente reanimadores, radiòlogos, chirùrgicos, ortopèdicos e cardiòlogos. Diat èssere unu percursu ùtile meda pro cumpartzire is evidèntzias iscientìficas e is cumpetèntzias prus atuales».

«*In prus* – sighit sa diretora noa – *bògio traballare pro sa creatzione de percursos diagnòsticos-terapèuticos lestros e àgiles, isviluppados in sinergia cun is àteras istruturas de s'ispidale. S'obietivu est chi su patziente no abarret oras in Prontu Sucursu ispetende consultos o atzertamentos: depimus codificare protòcolos lineares*

Elisucursu, agiudicada sa gara regionale pro su servìtziu HEMS 2027-2035

Agiudicada sa protzedura de gara regionale pro s'afidamentu de su servìtziu de elisucursu HEMS (Helicopter Emergency Medical Service) de sa Sardigna pro su perìodu 2027-2035.

Sa Tzentrale Regionale de Cumandu de sa Regione Sardigna at dispostu s'agiudicatzione in favore de sa sotziedade Airgreen Srl, a s'agabbu de sa protzedura de evidèntzia pùblica acumprida segundu su critèriu de s'oferta econòmica prus cumbeniosa

S'intrega est unu passàgiu istratègicu pro garantire sa continuidade e su cunsolidamentu de unu de is servìtzios prus de importu de sa rete regionale de s'emergèntzia-apretu, assegurende sa cobertura operativa de su sistema de elisucursu a sustennu de is fainas de AREUS (Azienda Regionale de s'Emergèntzia Apretu de sa Sardigna) pro su perìodu 2027-2035.

«Bolimus fraigare unu servìtziu de elisucursu modernu, istàbile e programadu pro unu perìodu longu», at declaradu sa presidenta de sa Regione Sardigna e assessora de sa Sanidade ad interim Alessandra Todde.

«Semus faeddende de unu presìdiu essentziale pro su deretu a sa salude de is tzitadinos, massimamente in is àreas internas, in tretos prus isulados e in totus is situatziones in ue su brontu de s'interventu podet fàghere sa diferèntzia», at agiuntu Todde. «Cun custu afidamentu ponimus in seguridade unu servìtziu istratègicu de sa rete de s'emertgèntzia-apretu e garantimus a AREUS is trastos pro sighire in s'afortimentu de su sistema regionale, puntende in calidade, efitzèntzia e continuidade de agiudu».

Sa gara, de prus de 165 milliones de èuros, dd'at gestida dae sa Tzentrale Regionale de Cumandu pro dèlega de sa Regione Sardigna, in intro de is indiritzos definidos dae sa Giunta regionale pro s'evolutzione de su servìtziu de elisucursu.

S'intrega noa at a permìtere de sighire s'afortiamentu de sa rete HEMS regionale, chi a règimene at a èssere partzida in bator bases operativas, garantende livellos artos de calidade, seguridade e prontesa de is interventos in totu su territòriu de sa Sardigna, prus che totu in is àreas internas e a is logos prus malos a ddoe lòmpere.

Su progetu "Su sardu in corsia" in su documentàriu in sardu "Abarru"

In custas dies amus tentu su praghere de èssere intervistados dae su regista **Andrea Deidda**, chi pro contu de RTS – *Radio Televisione Sarda* - est faghende unu documentàriu in limba sarda dedicadu a is persones chi ant istudiadu o traballadu fora de sa Sardigna e chi ant decididu de torrare a bìvere e a traballare in s'Ìsula.

S'atopu est istadu un'ocasione pro chistionare de su progetu "Su sardu in corsia", de is initziativas fatas finas a como e de is progetos in programma pro favorèssere s'impreu de sa limba sarda fintzas in s'àmbitu sanitàriu.

Sa trasmissione, a tìtulu "Abarru", finantziada cun su bandu Imprentas 2026 de sa Regione Autònoma de Sardigna, at a èssere trasmìtida a su cumintzu de su 2027 in su Canale 79 de su digitale terrestre.

Un'ocasione importante pro fàghere connòschere su progetu, is atividades suas e s'impreu pro sa valorizatzione de sa limba sarda in su mundu de sa sanidade.

Intellighèntzia artifitziale: su costu (fintzas pro sa salude) cuadu

Su benidore digitale nostru intre fumos, emissiones e postos de traballu.

S'intellighèntzia artifitziale no est petzi innovatzione: produet CO_2, istress ambientale e impatos sotziales chi est a connòschere.

S'intellighèntzia artifitziale (AI) promitet atòliu, innovatzione e automatzione in cada setore, ma sa crèschida sua cumportat costos cuncretos pro su pianeta e sa sotziedade. Segundu istùdios publicados in Nature Climate Change, s'addestramentu de unu sìngulu grandu modellu Ai podet emìtere finas a 626 tonnelladas de CO_2 ecuivalentes, paris a unas chimbe bias s'impatu annuale de una vetura americana. S'impreu massivu de data center, su prus alimentados dae fontes fòssiles, contribuit a una crèschida significativa de su consumu energèticu globale, istimadu dae s'International Energy Agency in belle 200 TWh a s'annu petzi pro training Ai avantzada.

S'incuinamentu de Ai non si lìmitat a s'ambiente: is espertos sutalìniant fintzas arriscos pro sa salude pùblica. Sa crèschida de sa dimanda de energia e is emissiones de data center podent contribuire a cuntzentratziones locales de prùeres sùtiles (PM2.5) e incuinantes atmosfèricos, chi segundu s'Organizatzione Mundiale de sa Sanidade creschent de su 15-20% s'arriscu de maladias respiratòrias e cardiovascolares in is populatziones serentes a custos tzentros.

Ma su costu cuadu no est petzi fisicu. S'Ai est torrende a definire su traballu: unos report de su World Economic Forum inditant chi intro su 2030 unos 85 milliones de postos de traballu diant pòdere èssere sostituidos dae automazione e Ai, mentras nd'ant a nàschere unos 97 milliones, a s'ispissu in àmbitos artamente ispetzializados. Pro is fèminas e is òmines cun ruolos mèdios o operativos, s'arriscu de disocupatzione tecnològica est cuncretu, cun istrachidùdine psicològica e sotzioeconòmica chi influint deretu in subra de sa salude mentale.

In contu climàticu e ambientale, su consumu de energia de is data center Ai est ecuivalente a su de tzitades europeas intreas, e sena fontes rennoaditzas, sa crèschida de s'Ai est arrischende de crèschere su consumu carbonicu globale de prus de su 1,5% in custos chimbe annos chi benint. Istudios de Science Advances ammustrant in prus chi s'impatu ambientale de is modellos prus mannos est isproportzionadu respetu a is benefìtzios lestros, ispinghende iscientziados e policy maker a riflètere subra de s'echilìbriu intre innovatzione e sustenibilidade.

In prus, pro is chistiones pràticas, reduire s'impatu de s'Ai signìficat a megiorare atòliu energèticu de is data center, impreare energias rennoaditzas e perfetzionare su consumu de is modellos, in prus de promòvere s'impreu abbistu de s'automatzione in is aziendas. Pro sa sotziedade, signìficat fintzas ammaniare sa fortza traballu cun cumpetèntzias digitales avantzadas e programas de ricualificatzione, reduende s'arriscu de esclusione e istrachidùdine econòmica.

In sìntesi, s'Ai rapresentat unu brincu epocale, ma batit cun sese disafios ambientales, sanitàrios e sotziales cuncretos. Cumprèndere custos arriscos est su primu passu pro impreare sa tecnologia in modu responsàbile, amparare su praneta e is pessones e otènnere unu futuru digitale sustenìbile a beru.

Diabetologia in Lanusé? Servìtziu lestru e efitzente

Primas bìsitas sena colare dae su CUP, controllos programados deretu de su servìtziu e assistèntzia ispetzialìstica in su territòriu. Su Tzentru diabetològicu de s'ASL Ogiastra ammentat a is tzitadinos is modalidades de atzessu a is prestatziones dedicadas a sa diàgnosi, a sa cura e a su còmpudu de su diabete e de is maladias metabòlicas.

S'istrutura, chi tenet sede printzipale acanta sa Domo de Comunidade de Lanusè, òperat fintzas in is ambulatòrios de Iersu e Tortolie, garantende unu servìtziu a probe de is malàidos de su territòriu.

A su tèrmine de sa bìsita ispetzialìstica, at a èssere su matessi Tzentru diabetològicu a prenotare su controllu sutzessivu, sena chi su malàidu depat rechèrrere una impegnativa noa. Sa bìsita de controllu est registrada difatis deretu dae su servìtziu, cunsentende una presa in càrrigu continuativa e unu còmpudu costante de su percursu de cura.

Est importante a ammentare chi, casumai un'adòbiu non siat respetadu sena comunicatzione preventiva, sa prenotatzione decadit e, tando giai, pro otènnere un'adòbiu nou at a èssere netzessària una impegnativa noa pro bìsita diabetològica de controllu.

Unu de is aspetos prus importantes de connòschere pertocat s'atzessu a is primas bìsitas diabetològicas e a is bìsitas apretosas. A diferèntzia de medas àteras prestatziones ispetzialìsticas, custas non sunt prenotadas a traessu de su CUP, ma deretu tràmite su Tzentru diabetològicu, mutende su servìtziu in manera telefònica o bia de curreu eletrònicu.

Pro rechèrrere una prima bìsita est netzessàriu èssere in possessu de s'impegnativa de su mèigu de meighina generale o de s'ispetzialista e de is esàmenes clìnicos chi ant batidu a sa rechesta de sa consulèntzia diabetològica. Is primas bìsitas sunt fatas in sa sede de Lanusè ebbia e sunt programadas in su respetu de is critèrios regionales de prioridade.

Pro cunsentire a is ispetzialistas una valutatzione cumpleta e cuidada, est de consigiare a fàghere is esàmenes rechestos belle 10-15 dies in antis de sa bìsita e si presentare a s'adòbiu cun totu sa documentatzione sanitària disponìbile, s'elencu agiornadu de is terapias chi si pigant e, pro is pessones cun diabete, su diàriu glicèmicu o is datos de su sensore de còmpudu.

Pro informatziones, prenotatziones de is primas bìsitas e acrarimentos in contu de is modalidades de atzessu est possìbile a mutire deretu su Tzentru diabetològicu de s'ASL Ogiastra a traessu de is recàpitos dedicados: **0782/490440** dae su lunis a su chenàbura dae is **11:00** a is **13:30**, su martis e su mèrcuris fintzas dae is **15:00** a is **16:30**, su curreu diabetologia@aslogliastra.it est semper ativu.

Sa Sardigna presentat una situatzione epidemiològica ùnica pro cantu pertocat su diabete, distinghende·si in manera neta de su restu de Itàlia e devenende de dècadas ogeta de istùdios a livellu internatzionale. Sa caraterìstica prus nòdida de sa Sardigna est sa cuntzentratzione arta meda de diabete de Tipu 1, sa forma autoimmune chi si manifestat a parusu durante s'infàntzia e sa pitzinnia. S'Ìsula registrat unos 74 casos noos a s'annu cada 100.000 pipios. Custu datu est 4-5 bias superiora respetu a sa mèdia de is àteras regiones italianas. A livellu globale, sa Sardigna tenet su pesu prus artu a su mundu, sighida a distàntzia (52 casos subra de 100.000) de sa Finlàndia

Su calore podet favorèssere variatziones de sa glicèmia e cambiare s'assorbimentu de s'insulina. Idratatzione, controllos prus atentos e un'alimentatzione curreta podent agiudare a parare fronte a sa basca in modu prus seguru.

In s'istade, cun is temperaturas artas, is persones chi tenent su diabete depent donare prus cura. Su calore, difatis, podet infruire in s'organismu, in s'idraatzione e, pro is chi sighent una terapia cun insulina, podet tènnere cunseguèntzias peri in s'assorbimentu de s'insulina. Pro custu motivu, est importante controllare bene is valores de sa glicemia e sighire is racumandatziones de su dotore de famìlia o su diabetòlogu.

Ponimos unos cantos inditos de s'Unidade de Diabetologia de s'IRCCS Ospedale San Raffaele de Milanu.

• Su calore e s'assorbimentu de s'insulina

Is temperaturas artas provocant una vasodilatatzione majore. In is persones chi pigant s'insulina dae foras, custu podet favorèssere un'assorbimentu prus lestru cunforma a is meses prus fritos e, de cunseguèntzia, aumentare s'arriscu de un'abasciamentu de sa glicèmia.

Sa situatzione podet èssere galu prus dìliga pro chie faghet movimentu e isport: is mùsculos impreant glicòsiu e s'esertzìtziu podet cambiare su fabisòngiu de insulina. Pro custu est pretzisu a non cambiare sa terapia de iniziativa pròpia, ma controllare cun prus atentu sa glicèmia e dimandare a su mèdicu si si bolent cambiare su dosàgiu.

• Donare cura a is singiales de s'ipoglicèmia

In istade, fadiore, isdebilitamentu, e suore podent dipèndere dae su calore. Però, in is persones chi tenent su diabete, calicunu de custos sìntumos podet èssere fintzas acapiadu a un'ipoglicemia.

Su sudore, massimamente, no abbàsciat sa glicèmia pro contu suo, ma podet èssere unu de is singiales de una calada ispropositada de is valores. Si ddoe tenet duca, est importante fàghere una misuratzione de sa glicèmia, sighende su pianu terapèuticu e is indicatziones retzidas dae is operadores sanitàrios.

• Bufare sa giusta cantidade de abba est fundamentale

Sa disidratatzione est unu de is arrisco prus importantes in is meses de calore. Pro totus est pretzisu a poderare una idratatzione curreta, prus che totu pro chie tenet su diabete.

Si cunsìgiat de bufare abba in modu regulare durante sa die, fintzas cando no si tenet sidis, faghende a mancu de su bufòngiu cun tzùcaru o gasadu. Is chi pigant farmaco, e chi duncas podent aumentare sa diùresi e pèrdere medas lìcuidos, depent donare prus cura de is àteros e sighire is racumandatziones de su mèdicu acanta sunt in cura.

• Sensores e glicemia: cando podet èssere ùtile controllare sa glicèmia cun su glucòmetru

Is sistemas de monitoràgiu continuu rapresentant unu trastu importante pro sa gestione de su diabete. In istade, però, su suore meda e àteros fatores, a bias, podent cunditzionare sa letura de is valores.

Si su valore mustradu dae su sensore non torrat cun is sìntumos opuru ddoe tenet calicuna duda, est pretzisu a controllare sa glicèmia cun su glucòmetru.

• Comente arrimare insulina e meighinas in istade

Is temperaturas artas podent cumpromìtere s'istabilidade de calicunu fàrmacu e de s'insulina etotu.

Pro custu tocat semper a pompiare is indicatziones de su follu illustrativu e is de su mèdicu o de su putecàriu. S'insulina e is àteras meighinas no depent èssere lassados suta su sole, in màchina o in àteros ambientes caentes meda. Calincunu prodotu est obligatòriu a dd'arrimare in frigorìferu.

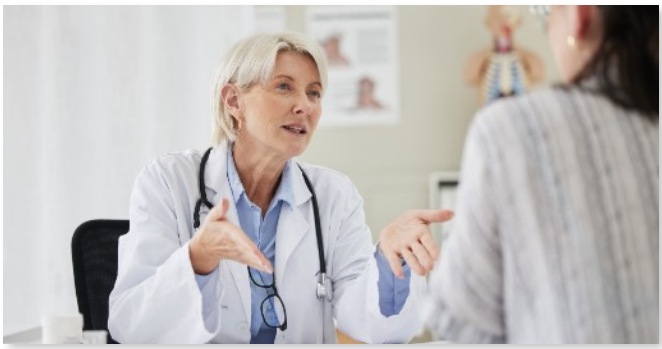

• Ite est mègius a papare cando si tenet su diabete durante s'istiu

Fintzas s'alimentatzione podet contribuire a una gestione mègius de su diabete durante de calore. Si racumandat prus che totu de papare pastos mescuros e ligeris, fàtziles a ddos dillìghere:

- Prus birduras, ricas de abba, fibras e minerales, chi podent contribuire a frenare s'assorbimentu de su tzùcuru.
- Proteinas ligeras, comente pische e petza bianca
- Abba meda, partzende su consumu durante totu sa die.
- Pagu bufòngiu cun tzùcuru, chi podet provocare aumentos de sa glicemia, e atentzione fintzas a su consumu de alcolico.

Est fintzas importante podere un'alimentatzione echilibrada e regulare, personalizada cunforma a is netzessidades de cada persone e a sa genia de terapia chi est sighende.

• Sa règula prus importante est a non fàghere de conca pròpia, ma de sighire is inditos de is dotore.

Durante s'istade pro sa gestione de su diabete diat pòdere serbire prus cura, prus che totu cando ddoe tenet temperaturas artas meda, cando si trabballat cun isfortzu, cando si faghet movimentu o isport o si biàgiat.

Est pretzisu a pompiare in modu costante sa glicèmia, bufare de cant'ora, protegere in manera curreta fàrmacos e insulina dae su calore e donare cura a is singiales chi nos donat sa carena nostra. Pro fàghere cambiamentos de sa terapia o de is doses de insulina tocat semper a dimandare a su dotore de famìlia o a su de sa diabetologia.

Oto cunsìgios de comente arrimare is meighinas in istade

1- Arrima·ddas in unu logu friscu e asciutu, in generale suta de is 25 °C si su folliteddu de is inditos non narat in manera diversa.
2- Còmpida semper is indicatziones de cunservatzione iscritas in su folliteddu de is inditos, prus che totu pro is meighinas sensìbiles a su calore comente insulina, antibiòticos e unos cantos meighinales ormonales.
3- Dona cura a s'espositzione a su sole: unas cantas meighinas podent provocare reatziones de fotosensibilizatzione. Verifica semper is inditos.
4- Cando est possìbile, còmpora semper is meighinas tostadas o sòlidas, chi sunt in generale prus pagu sensìbiles a is temperaduras artas. Si sa meighina càmbiat colore, fragu o bisura, pedi cunsìgiu a su mèigu o a su potecàriu.
5- Istùgia is meighinales in is cunfetziones originales, a manera de tènnere semper a disponimentu informatziones, dosàgiu e iscadèntzia.
6- Apriga·ddas dae su sole e dae su calore cando biàgias. Pro is meighinas chi nde tenent bisòngiu, imprea cuntenidores tèrmicos e, in vetura, no ddas pòngias in su bagagliàiu.
7- In aèreu, pone is meighinas in su bagàlliu a manu, massimamente is fàrmacos sarvavida, paris cun is possìbiles òbligos mèdicos.
8- Còmpuda sa pressione durante is perìodos caentes. Su calore podet abbasciare sa pressione e, in unos cantos casos, rèndere netzessàriu un'adeguamentu de sa terapia dae banda de su mèigu. Faghe a mancu de non pigare prus is meighinas detzidende de conca tua, ma dimanda semper a su dotore.

Inditos pro mesurare sa glitzemia in domo

1. Preparatzione	**Samunare e asciutare is manos**	Impreat abba caente e sabone pro favorire s'aflussu de sàmbene cara a is pòddighes. Asciutat in manera perfeta is manos: s'abba resìdua podet diluire su sàmbene e alterare su resurtadu. Èvitat disinfetantes a base de alcol o cotone idròfilu.
2. Su punghidore	**Preparare sa lantzeta**	Insertas una lantzeta (agu) noa e monousu in s'apòsita pinna pro pùnghere. Regulat sa profundidade de sa puntura in base a sa grussesa de sa pedde tua e càrriga sa molla de s'aparatu.
3. Su glucòmetru	**Inserta sa tiria reativa**	Boga una tiria de su flacone (torra-ddu a serrare deretu pro amparare is àteras de s'umidade) e inserta·dda in su glucòmetru. Su trastu s'at a allùere e at a signalare cando est prontu a retzire su sàmbene (a su sòlitu aparit su sìmbulu de unu gùtiu chi lughet).
4. Sa puntura	**Pùnghere su pòddighe**	Imbarat su punghidore subra de su chirru de su pòddighe (est prus pagu sensìbile a su dolore e bene irroradu respetu a su tzentru). Preme su butone de iscatu. Cussìgiu: roda semper su pòddighe de pùnghere pro evitare sa formatzione de callos piticos.
5. Su campione	**Aplicare su gùtiu de sàmbene**	Càriat in manera delicada su pòddighe de sa base cara a sa punta si su gùtiu fatitzat a essire, sena spremere tropu a forte. Acùrtziat su gùtiu a s'oru de sa tiria reativa: l'at a surbire pro capillaridade.
6. Sa letura	**Abetare su resurtadu**	Abeta is segundos netzessàrios (in generale de is 5 a is 10 segundos) pro chi su glucòmetru protzesset su campione. Su valore de sa glitzemia at a cumpàrrere subra de su display.
7. Annotatzione	**Signare su valore**	Signat su resurtadu subra de su diàriu glitzèmicu tuo (de papiru o tràmite app), ispetzifichende s'ora, sa die e sa cunditzione (es. a geunu, 2 oras a pustis de pràngiu, etc.) pro lu pòdere ammustrare a su mèigu.
8. Eliminatzione	**Bessare is materiales imprea e bessa**	Boga sa tiria de su glucòmetru e remove sa lantzeta de su punghidore (impreende s'apòsitu mecanismu de espulsione pro non ti pùnghere). Elìmina sa lantzeta in unu cuntenidore tèteru pro refudos chi segant.

Su diabete benit si si papant durches meda? Faghimus craresa

“Si màndigas tropu durches ti benit su diabete.”

Est una frase chi amus intesu totus a su mancu una bia. Ma est a beru gasi?

Sa risposta est no. Su diabete non naschet in manera simple ca si consumant tzùcaros o durches. Sa realidade est meda prus cumplessa e connòschere comente s’isvilupat custa maladia podet agiuare a dda prevènnere mègius.

- **Ite est su diabete?**

Su diabete mellito est una cunditzione in cue sa cantidade de glucòsiu (tzùcaru) presente in su sàmbene abarrat tropu arta. Custu acadesset ca s’organismu produet paga insulina opuru ca non resesset a dd’impreare in modu eficatze.

S’insulina est un’ormone prodùidu dae su pàncreas e tenet su còmpitu de permìtere a su glucòsiu de intrare a is tzèlulas, a ue poi est trasformadu in energia.

- **Esistent diversos tipos de diabete:**

Su diabete de tipu 1 est una maladia autoimmune: su sistema immunitàriu atacat a is tzèlulas de su pàncreas chi produent insulina. No est causadu dae s’alimentatzione e podet cumpàrrere fintzas in is pipios e in is giòvanos adultos.

Su diabete de tipu 2, imbetzes, est su prus difùndidu. In custu casu intrant a giogu fatores diversos: ammàniu genèticu, grassùmene, sedentariedade, edade e abitùdines de vida. S’alimentatzione est importante, ma rapresentat petzi unu de is elementos chi podent favorire sa cumparta de sa maladia.

- **Duncas is durches no nch’intrant?**

Is durches, a sa sola, non pròvocant su diabete.

Unu consumu fitianu e esageradu de alimentos ricos meda de tzùcaros e calorias podet favorire però sa crèschida de pesu e s’obesidade, cunditziones chi ammàniant s’arriscu de isvilupare su diabete de tipu 2 in is pessones predispostas.

Est a nàrrere, no est sa fita de turta mandigada pro su cumpleannu a determinare sa maladia, ma un’istile de vida pagu echilibradu mantentu in su tempus.

- **Comente si podet reduire s’arriscu?**

Medas abitùdines fitianas podent fàghere sa diferèntzia:

- sighire un’alimentatzione vària e echilibrada;
- acumprire faina fìsica in manera regulare;
- mantènnere unu pesu adecuadu;
- limitare su consumu de bìbitas tzucheradas e alimentos ultraprotzessados;
- fàghere controllos periòdicos, massimamente in presèntzia de familiaridade o àteros fatores de arriscu.

- **Unu mitu de iscrèere**

Mandigare unu durche durante una festa o un’ocasione ispetziale non signìficat a “si fàghere bènnere su diabete”. Su chi contat a beru est s’echilìbriu cumplessivu de s’istile de vida, costruida ogna die.

- **Is paràulas de sa salude**

In localidades medas de Sardigna, su diabete est connotu fintzas comente a sa maladia de su tzùcaru o cun àteras espressiones populares chi nde derivant.

Custa manera de ddu mutire, però, podet imbrollare: non bolet nàrrere chi su tzùcaru siat sa càusa direta de su diabete.

Su nòmene torrat a cramare una de is caraterìsticas printzipales de sa maladia, est a nàrrere s’artu livellu de glucòsiu in su sàmbene, ma non nd’isplicat is càusas. In su diabete de tipu 2, difatis, intrant a giogu prus fatores: sa predispositzione genètica, s’istile de vida, s’alimentatzione, sa atividade fisica e àteros elementos.

Connòschere su significadu de is paràulas podet agiuare peri a cumprèndere mègius sa salude e a iscrèere carchi logu comunu.

Pipios e telefoneddos, is espertos avertent: «Sa salude digitale est cosa pretzisa»

Dae sa Pediatria de Padova benint is racumandatziones de sa European Academy of Paediatrics: no a is telefoneddos a pustis de is duos annos, lìmites fintzas in sa pitzinnia e prus movimentu pro amparare sa salude e s'isvilupu de is pipios.

S'espositzione a is ischermos tantepoici est parte de sa vida de cada die de is pitzinnos e pitzocheddos, ma cando est meda primidia o est esagerando, podet tènnere cunseguèntzias malas pro sa crèschida de is minores e pro sa salude issoro.

Dae custa cussèntzia naschet su primu "Position Paper" europeu dedicadu a sa salude digitale in edade pediàtrica, cuncordadu dae sa European Academy of Paediatrics (EAP) e dae sa European Confederation of Primary Care Paediatricians (ECPCP) e publicadu in sa revista iscientìfica Acta Paediatrica.

Su paperi, chi movet dae su progetu «Giòvanes, Salude e Istiles de Vida Sanos», giughet sa firma de sa dotora Lorenza Onorati, de sa European Academy of Paediatrics e ispetzializanda de sa Pediatria de Padova, e dae su professore Eugenio Baraldi, diretore iscientìficu de sa Fundatzione Cittàdella Speranza e coordinadore de su progetu de s'Universidade de Padova, inghitzadu in su 2022.

Su Position Paper ponet a pare is evidèntzias iscientìficas prus atuales in contu de efectos de s'espositzione a telefoneddu, televisione, videogiogos e retes sotziales, e proponet racumandatziones comunas pro famìlias, pediatras, iscolas e polìticos.

• Is efetos in sa crèschida e su benistare

Sa revisione de sa literatura scientìfica mustrat chi un'espositzione primària e perlungada a is ischermos est assotziada a efectos negativos in su campu cognitivu, sòtziu-emotivu e de sa carena.

Su documentu signalat, massimamente, un'ammenguamentu de su movimentu, una calidade prus mala de su sonnu, un'arriscu pru artu pro s'obesidade, disturbos de sa vita, problemas mùscolu-ischèletricos e disperfetos in s'isvilupu cognitivu e emotivu.

Is autores ant postu a notu fintzas chi s'ora colada pompiende su telefoneddu nde podet chitare tempus a àteras fainas de importu pro sa crèschida, comente su giogu, is amigos, su movimentu e s'istare a s'abertinu.

Is istudiosos, in prus, ant fatu bìere ca medas de is evidèntzias a disponimentu essint a campu dae istùdios osservatzionales e duncas non mustrant semper una relatzione de càusa e efetu. A pustis de custu, su Position Paper considerat s'espositzione meda a is ischermos una chistione de salude pùblica e pedit un'intervetu coordinadu a livellu europeu.

• S'arriscu de sa dipendèntzia digitale

Su chi donat prus pensamentu est s'aumentu ispropositadu de is retes sotziales.

«*Nos donat riolu prus che totu pro s'espositzione primària a is ischermos , chi cumportat un'aumentu de cumportamentos de dipendèntzia dae is dispositivos digitales e dae is retes sotziales, favoridu dae un'impreu perlungadu e sena critèriu*», ispiegat su professore Eugenio Baraldi.

Custu podet tènnere cunseguèntzias in sa salude psicològica, in is resultados a iscola, in sa calidade de su sonnu, is relatziones in famìlia e sotziales e su movimentu.

Su paperi intregat unu bellu tretu a is efetos de s'impreu esageradu de is mèdias digitales in su benistare mentale, ponente a notu s'acàpiu intre s'abusu de is ischermos e is dificultades de regulatzione emotiva, is problemas de s'atentzione, s'isolamentu sotziale e su perìgulu pro sa dipendèntzia digitale.

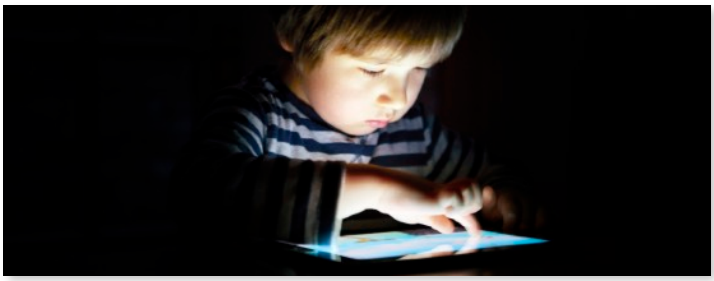
• Is racumandatziones pro is famìlias

Su Position Paper proponet indicatziones pràticas diferentes cunforma a s'edade.
Pro is pitzinnos intro is duos annos sa racumandatzione est de fàghere a mancu de su totu de is ischermos, francu de is videomutidas cun is familiares.

Tra is tres e is chimbe annos, su tempus coladu impreende ischermos diat èssere limitadu a unu màssimu de un'ora a su die, preferende cosas de calidade e sa presèntzia de una persone manna durante sa visione.

A pustis de is chimbe annos, s'inditu est de no passare prus de duas oras a sa die comente rescue cun is ischermos.

A sa matessi manera, is espertos cunsìgiant de dare cara a su sonnu, favorire s'atividade fìsica cada die, preferire su giogu lìberu e su tempus a s'aria aberta e fàghere partetzipare a is fainas is babbos in s'educatzione digitale de is fìgios, promovende fintzas modellos positivos de impreu de sa tecnologia.

• Una prioridade pro sa salude pùblica

A bisu de is autores, sa preventzione no podet èssere totu a càrrigu de is famìlias ebbia.
Su documentu pedet chi su tema de s'impreu de is ischermos intret in manera istabile in s'atividade de is pediatras, in is iscolas e in is polìticas pùblicas, cun campànnias de sensibilizatzione, formatzione e interventos coordinados.

Tra is racumandatziones ddoe est fintzas un'atentziones majore a s'impreu de is dispositivos in is cuntestos educatzionales, sa promotzione de s'alfabetizatzione digitale e su rispetu de is lìmites de edade pro s'atzessu a is retes sotziales.

Su Position Paper arribbat in unu momentu chi su dibàtitu europeu in contu de amparu de is minores in lìnia est atuale, e fortziat sa rechesta de un'istatègia comuna pro sa salude digitale de is pitzinnos.

• Sa salude digitale intrat in is istiles de vida sanos

«*Custu documentu mustrat comente sa promotzione de is istiles de vida sanos oe depat cumprèndere fintzas sa salude digitale*», sutalineat Lorenza Onorati, prima autora de su paperi.

S'iscopu est de donare a pediatras, famìlias e detzisores polìticos istrumentos fundados in is evidèntzias iscientìficas pro acumpangiare pitzinnos e pitzocos a unu impreu ecuilibradu de is tecnologias.

Cun custa publicatzione, is autores ispiegant chi sa European Academy of Paediatrics faghet unu passu importante pro s'istantargiamentu de un'istatègia comuna in contu de salude digitale in edade pediàtrica, riconnoschende s'espositzione arta a is ischermos e su'arriscu de dipendèntzia digitale comente una prioridate de salude pùblica.

Comente s'istile de vida amparat a su cherbeddu e reduit s'arriscu de demèntzia

Un'istùdiu nou rivelat comente sa pressione arta, su fumu e su colesterolu influint subra de su cherbeddu in antis de sa demèntzia. Custos unos fatores chi podimus compidare.

Is casos de demèntzia in su mundu sighint creschende e, segundu is istimas sientìficas, diant pòdere belle multiplicare pro tres intro su 2050. Ma b'at unu datu chi lassat ispàtziu a sa preventzione: belle su 45% de is casos de demèntzia diat pòdere èssere prevènnidu o istentadu intervenende subra de fatores de arriscu modificàbiles in manera potentziale, ligados a is abitùdines nostras, a sa salude e a s'ambiente in cale bivimus.

Giai in custos annos passados s'est contadu comente belle sa metade de is casos de declinu cognitivu poderet èssere prevènnida o istentada agende subra de 12 fatores de arriscu modificàbiles. Fiat sa lista elaborada in su 2020 dae sa Lancet Commission, chi in su 2024 est istada crèschida cun àteros duos fatores – colesterolu LDL artziadu in sa mesu edade e pèrdida de sa bista non tratada – batende su totale a 14.

Como un'istùdiu isvedesu nou de s'Universidade de Lund, publicadu subra de The Journal of Prevention of Alzheimer's Disease, faghet unu passu in prus: mustrat a cales alteratziones de su cherbeddu sunt assotziados diversos fatores de arriscu modificàbiles. E su resurtadu puntat massimamente a una diretzione: sa salude de is vasos sanguìneos.

• Disacatos vascolares e Alzheimer: ite sutzedet in su cherbeddu

Sa demèntzia no est una maladia, ma un'ammenta de sìntomos chi podet èssere provocada dae cunditziones diferentes. Intre is prus fitianas bi sunt sa maladia de Alzheimer e sa demèntzia vascolare, chi si podent fintzas presentare in manera cuntemporànea e contribuire paris cun su declinu cognitivu.

In s'Alzheimer s'osservat, intre is àteras alteratziones, s'acùmulu anòmalu de duas proteinas: sa beta-amiloide, chi format placas, e sa tau, chi donat orìgine a is gai narados imbòligos neurofibrillares (grovigli neurofibrillari).

Su dannu vascolare, imbetzes, podet corfire a is vasos sanguìneos piticos de su cherbeddu. Una de is manifestatziones suas prus comunas est sa iperintensidade de sa sustàntzia bianca (WMH), alteratziones visìbiles a sa risonàntzia magnètica e assotziadas a sa tribulia de su tessutu tzerebrale.

E est pròpiu in subra de custas lesiones chi parent cunvèrgere medas de is fatores de arriscu chi podimus a su mancu in parte modificare.

• Pressione, fumu e colesterolu: is inimigos de is vasos piticos

Is ricercadores isvedesos ant sighidu belle bator annos 494 pessones cognitivamente intregas, est a nàrrere sena ammancos cognitivos ladinos in manera clìnica. Is partetzipantes sunt istados sutapostos stanti stanti a risonàntzia magnètica e PET, gasi de osservare in su tempus siat is alteratziones vascolares siat s'acùmulu de beta-amiloide e tau.

E nd'est istupadu chi medas de is fatores analizados fiant assotziados mescamente a sa salude vascolare de su cherbeddu. In particulare:

•Pressione arta (ipertensione): fiat assotziada a una progressione prus lestra de is lesiones de sa sustàntzia bianca. In su tempus, difatis, s'ipertensione podet cumpromìtere sa salude de is vasos tzerebrales piticos.

•Fumu de sigareta: fintzas is fumadores ammustraiant una progressione prus lestra de is WMH. Ischimus dae àteros istùdios chi su fumu favorit inframatzione e alteratziones de s'endotèlio, su muru internu de is vasos sanguìneos, mancari

custos mecanismos non siant istados mesurados deretu in su traballu nou.

•Iperlipidemia e cardiopatia ischèmica: ambas fiant assotziadas a una progressione prus lestra de is alteratziones de sa sustàntzia bianca.

•Minore livellu de istrutzione: fintzas custu fatore, giai nòdidu pro s'assòtziu suo cun s'arriscu de demèntzia, fiat ligadu a una progressione prus lestra de is WMH.

Su messàgiu chi nd'istupat est tando craru prusaprestu: salude cardiovascolare e salude tzerebrale sunt collegadas in manera istrinta. Amparare coro e artèrias signìficat, cun probabilidade, amparare fintzas a una parte de sa salude de su cherbeddu.

- **Diabete e Alzheimer: su ligàmene cun sa beta-amiloide**

Cando is ricercadores ant osservadu is alteratziones prus caraterìsticas de s'Alzheimer, su cuadru est resurtadu diferente. Unu ruolu importante est acumpridu dae sa genètica. In particulare, sa variante APOE ε4, su fatore genèticu printzipale de arriscu pro sa forma rara de s'Alzheimer, fiat assotziada a forte a s'acùmulu de beta-amiloide.

- **APOE E3: ite ite est e ca creschet s'arriscu de Alzheimer?**

APOE est unu gene interessadu in su trasportu de is grassos e de su colesterolu in s'organismu e in su cherbeddu. Nd'esistent diversas variantes: APOE ε4 est su fatore genèticu printzipale de arriscu pro sa forma rara de sa maladia de Alzheimer. Chie nde possedit una còpia tenet un'arriscu majore de isvilupare sa maladia; cun duas còpias s'arriscu creschet galu de prus. Ma tènnere APOE ε4 non signìficat èssere destinados a s'ismalaidare: medas pessones portadoras no isvilupant s'Alzheimer e sa maladia podet cumpàrrere fintzas in chie non possedit custa variante. APOE ε4 paret favorire, dae is àteros protzessos, s'acùmulu de beta-amiloide in su cherbeddu. Edade, salude cardiovascolare, ambiente e istile de vida contribuint paris cun sa probabilidade individuale de isvilupare sa maladia.

Custu non signìficat chi APOE ε4 siat "sa càusa" de s'Alzheimer: possedire custa variante creschet s'arriscu, ma sa maladia naschet dae una interatzione cumplessa de fatores genèticos, biològicos e ambientales. Fintzas s'edade, etotu, est resurtada in s'istùdiu unu de is fatores assotziados prus de sighidu a sa progressione de is diversas alteratziones tzerebrales.

- **Ma acanta a genètica e edade est cumpartu unu àteru elementu interessante: su diabete.**

Is partetzipantes cun diabete ammustraiant difatis un'acùmulu prus lestru de beta-amiloide. Su motivu no est galu craru. Intre is possìbiles acrarimentos istudiados dae sa chirca bi sunt s'insulino-resistèntzia e àteras alteratziones metabòlicas chi diant pòdere interferire cun is protzessos a traessu de is cales su cherbeddu gestit e elìminat sa beta-amiloide. S'istùdiu nou, però, rilevat s'assòtziu sena pòdere istabilire cale siat su mecanismu responsàbile.

Fintzas livellos prus elevados de sìntomos depressivos fiant assotziados a una progressione prus lestra de sa beta-amiloide. Unu resurtadu interessante, chi però non signìficat chi sa depressione pròvochet deretu sa formatzione de is placas.

Ca unu BMI prus bàsciu est assotziadu a sa proteina tau.

B'at posca unu resurtadu contraintuitivu, in manera aparente. Unu BMI prus bàsciu fiat assotziadu a un'acùmulu prus lestru de sa proteina tau.

- **Signìficat chi èssere làngios creschet s'arriscu de Alzheimer? No.**

Sa relatzione intre pesu e demèntzia càmbiat difatis durante de sa vida. Su pesu in prus in sa mesu edade est assotziadu a un'arriscu prus mannu de isvilupare demèntzia in is annos chi sighint. In edade prus avantzada, imbetzes, una pèrdida de pesu chi non si podet ispiegare in manera aparente si podet averguare in is primus fases de sa maladia.

Is istudiosos ipotizant duncas chi, a su mancu in unos cantos casos, unu BMI bàsciu o una pèrdida de pesu in edade avantzada potzant èssere una cunsighèntzia primidia meda de is alteratziones assotziadas a s'Alzheimer, e no in manera netzessària una càusa issoro. Su fenòmenu diat pòdere cumintzare addiritura primu chi cumpàrgiant sìntomos cognitivos ladinos.

- **Amparare is vasos pro amparare su cherbeddu**

In su cumplessu, s'istùdiu sugerit chi medas de is fatores de arriscu modificàbiles pro sa demèntzia siant assotziados mescamente a su cumponente vascolare de sa salude tzerebrale.

Pressione arta, fumu, iperlipidemia e maladias cardiovascolares fiant ligados in particulare a sa progressione de is lesiones de sa sustàntzia bianca; diabete e sìntomos depressivos, imbetzes, ammustraiant un'assòtziu cun s'acùmulu de beta-amiloide.

Est un'informatzione importante pro ite, mescamente cun su crèschere de s'edade, is làcanas intre is diversas formas de disacatu tzerebrale non sunt semper netos: alteratziones vascolares e protzessos tìpicos de s'Alzheimer podent coesìstere in su matessi cherbeddu, contribuende paris cun su declinu cognitivu.

Naturalmente s'istùdiu est osservatzionale: podet individuare assòtzios, ma non dimustrare chi modificare un'ispetzìficu fatore fatzat in manera automàtica diminuire amiloide, tau o lesiones vascolares.

Su cuadru generale de sa chirca, però, inditat una diretzione cuncreta: a non pipare, si mantènnere ativos in manera fìsica e compidare pressione, diabete e colesterolu sunt cumportamentos importantes non petzi pro coro e artèrias, ma fintzas pro reduire o istentare una parte de s'arriscu de demèntzia.

No esistet, in pràtica, una abitùdine ebbia capatza de "prevènnere s'Alzheimer". Ma a si pigare cura de s'organismu pròpiu durante sa vida signìficat fintzas reduire su disacatu cumulativu a su cherbeddu e crèschere is probabilidades de ddu mantènnere in salude pro tempus meda in prus.

Is nùmerus in Sardigna

Categorias	Nùmeru de casos istimados
Pessones malàidas de demèntzia (totale)	Belle **24.000**
Casos ispetzìficos de alzheimer	Belle **13.000**
Su pesu de s'Alzheimer	Su **55%** (de totu is formas de demèntzia)

Controllu preventivu neonatale pro sa SMA a indonu

Sa Sardigna at aviadu su programa de controllu neonatale pro s'Atrofia Musculare Ispinale (SMA), chi giai dae su 18 de maju est fatu a in donu a totu is criaduras sardas. Un'oportunidade de salude importante meda pro is prus de 6.500 pipios chi cada annu naschent in s'Ìsula, in ue su pesu de is maladias raras, mescamente de orìgine genètica comente a custa, est artziende in manera piessigna.

Is primos campiones de sàmbene sunt giai arribbados a su Laboratòriu de Controllu Neonatale de s'Ispidale Pediàtricu Microtzìtemicu "A. Cao" de Casteddu de s'Arnas G. Brotzu, responsàbile su dotore Angelico Lampis.

"Finas a pagos annos a oe pro sa Sma no esistiant terapias in gradu de nde modificare su decursu – ispiegat Salvatore Savasta, diretore de su Tzentru de Coordinamentu Regionale pro is Maladias Raras de sa Sardigna e de sa Clìnica Pediàtrica e Maladias Raras de s'Universidade de Casteddu – Oe sunt disponìbiles tratamentos innovativos capatzos de cambiare s'istòria naturale de sa maladia. Sa possibilidade de individuare in manera primidia is criaduras malàidas, prima chi si manifestent is sìntomos, aberit a sèberos terapèuticos chi finas a unos cantos annos a oe no fiant imaginàbiles. Is terapias noas in manera primidia printzipiadas, oe cunsentint a pipios medas de cròmpere is normales tapas de s'isvilupu motòriu, in tempos paragonàbiles a cuddos de is fedales non malàidos".

"Sa Regione Sardigna est istada intre is primas in Itàlia a deliberare e finantziare su controllu pro custa patologia cun fundos pròpios – ispiegat su Professore Savasta –. Pro custu disìgio ringratziare a sa Regione Sardigna, a is Diretores de is tzentros nàschida chi ant collaboradu, ma fintzas a totus is Assòtzios de malàidos e s'Osservatòriu Maladias Raras (OMAR) chi ant acumpangiadu cun atentzione su protzessu chi at giutu a custu resurtadu. Como chi est istada cròmpida custa tapa fundamentale s'obietivu est su de costruire unu percursu cumpletu de presa in càrrigu inoghe in s'Ìsula e previdere s'ampliamentu".

Contos e giogos de is dotores pro istentare is pipios

Is contos contados dae is dotores rapresentant una forma de megina narrativa e de umanizatzione de is curas impreadas in is ospidales pediàtricos pro agiuare is pipios a afrontare sa timòria de sa maladia e de is bìsitas mèdicas.

A ite serbint is contos in s'ospidale? A ridùere s'ànsia. Sa narratzione disogat is pipios de is tratamentos dolorosos o fasciugosos. Agiudat a ispiegare cuntzetos difitziles a traessu de sa metàfora e sa fantasia, is mèigos renessent a acrarire interventos, terapias o règulas sanitàrias in manera cumprensìbile. Su contadu favorit su ligàmene de fidùtzia intre su personale sanitàriu, su pipiu e sa famiglia.

Medas bortas voluntàrios formados unint sa tècnica de sa simpatia a sa letura de contos in is repartos. S'agatant fintzas progetos istitutzionales chi promòvent in is ospidales pediàtricos italianos in collaboratzione cun assòtzios chi impreant su contu comente a "cura durche" pro superare blocos psicològicos e tràumas causaus pustis de su ricòveru.

Adelasia Cocco, sa primu fèmina mèigu in Itàlia

Adelasia Cocco fiat sa prima fèmina mèigu in Itàlia. Amus abrontadu un'ischeda s'allegat de sa vida Adelasia Cocco, s'àtera imbetzes est un'ischeda de cumprensione cun dimandas "beru o fàula", domandas a risposta mùltipla e frases de cumpletare chi serbint pro pònnere a sa proa is dischentes.

Adelasia Cocco, nàscia in sa citadi de Sàssari in su 1885, fut fìgia de Salvatore Cocco Solinas, un'intelletuali, poeta e scritore, amigu de Grazia Deledda ci scriiat po su giornali "Sassari" e po sa "Rivista delle tradizioni popolari italiane". Fut stètiu pròpiu su babbu a dda cunvìnciri a sighiri is stùdius e issa iat sceberau de studiari a dotore.
Unu scèberu non de pagu contu po cussu perìudu, essendo ca a s'època non furint medas is fèminas ci sighiant is stùdius, e is pagus ci studiànt fut po fàiri sa maistra de scola o, su prus, sa maistra de partu.

Sa riforma Gabrio Casati, prima lè in contu de Istrutzione de su sistema scolàsticu italianu a pustis de s'Unidadi, iat stabiliu ca is primus dùs annus de sa scola elementari depiant èssere gratùitus, obligatòrius e ugualis siat po is òminis, siat po is fèminas. Po cini boliat sighiri a istudiari non fut fàcili, prus che totu po sa gente pòbera.
Adelasia Cocco fut decìdia ca depiat fàiri su dotore e in su 1907 si fut iscrita a sa facultadi de Meigina e Chirurgia de Pisa, ùnica fèmina. Is su 1910 torrat a Sàssari e in su 1913 si làureat cun una tesi intitulà "Potere autolitico del siero di sangue come contributo alle reazioni immunitarie".
S'annu etotu fait domanda po s'incàrrigu de mèdicu cundutu in Barbàgia. Po custu motivu is collegas dotores non dda podiant grandu bìri, poite pensànt ca is fèminas non podiant tènnere unu postu importanti in sa professione mèdica", e peri sa gente dda criticàt. Su Prefetu puru fut contràriu e cunsideràt sa richiesta de Adelasia "una cosa pagu adata po fèmina!".
Mancari a malagana, su Prefeto dd'iat dèpiu firmari su pròpiu s'incàrrigu de mèdicu cundutu, ca no ddue teniat nisciuna lè contrària.

Adelasia cumènciat a traballari in Lollove, biddigedda de sa Barbàgia de 400 abitantis abbarrà cena dotore ca dd'iant mortu. A s'inìtziu, po visitari is malàidus, prus che totu massaus e pastores, andàt cun unu mulu fatu de camineddos strintus e malus, passandu in logos abitaus de irbandius e furones. A dd'acumpangiari ddue fut unu incarrigau de su cumunu. In su 1919 pigat sa patente, e gosi podet arribbari prus a sa lestra de is malàidus. Sa dotoressa Cocco, duncas, non est stètia sa primu fèmina Mèdicu Cundutu de Itàlia ebbia, ma peri sa primu fèmina a pigari sa patente in Sardigna! (sa primu fèmina in Itàlia est stètia sa torinesa Ernestina Prola in su 1907). Gràtzias a su sprenetu sù e a is capassidadis suas, Adelasia fut arrenescia a si fàiri stimari e rispetari de sa gente.

Adelasia Cocco si coiat cun Giovannico Floris e cun issu at a tènnere unu fìgiu, Giovanni, chi però s'at a mòrrere a tres annus de scarlatina. Sa morte de su fìgiu dd'at a cambiari meda e dd'at a spronari a s'impegnari de prus in sa circa de is curas po is maladias contagiosas.
In su 1928 diventat Uficiali Sanitàriu a Nùoro, contribuendo a s'educatzione sanitària tra is fèminas e favorendo sa formatzione insoro in campu mèdicu. In su 1935, a pustis de importantis stùdius de microbiologia a Roma e a Pisa po sa malàrica, po is interitis e po s'arràbiu, benit nominà dirigente de su Laboratòriu Provinciali de Igiene e Profilassi.
Adelasia Cocco at a mòrrere a 98 annus in Nùoro. Sa vida sua est stètiu un'esèmpiu po medas fèminas ci in annus sighentes ant bòfiu studiari meigina. In su 1983, annu de sa morte sua, is iscritas fèminas in sa Facultadi de Meigina de Sàssari ant a èssere 1000, centu in prus de is òminis.

A issa est intitulà s'iscalera a presu de sa Catedrali de S. Maria de sa Nì de Nùoro, e unu parcu pùblicu de Sàssari.

Suor Giuseppina Demuru, sa mòngia de Lanusè chi aiat paradu barra a is nazistas

In su tempus de sa gherra at sarvadu dae is nazistas ebreos e anti-fascistas, partigianas e partigianos. Fiat sarda e fiat mòngia. Si naraiat suor Giuseppina Demuro. Fìgia de sa Caridade Vincenziana, fiat una religiosa non comuna, dotada de carisma atrividu e coràgiu istremenadu. Una calidade de fèmina forte chi sa terra sua nadia l'aiat dadu comente unu donu balorosu.

Naschet in Lanusè su 2 de onniasantu de su 1903, sa segunda de 8 figios. Cando at galu 20 annos, colat unos cantos meses in Casteddu, in s'Asilu de sa Marina amministradu dae suor Nicoli e suor Tambelli. Pustis moet a Torinu, in ue, su 19 de trìulas de su 1923, leat is primos votos in su cumbentu de su bighinadu populare de San Salvario. Intrat pro sa prima borta, imbetzes, in sa presone Le Nuove su 31 de nadale de su 1925, dedichende dae cussu momentu totu s'esistèntzia sua a is presoneris e a is presoneras.

In su mese de maju de su 1942 la faghent madre superiora, cumandante de sa setzione feminile. S'ufìtziu minoreddu chi l'assignant divenit una fàbrica de ideas in ue atzudesa e rivolutzione cumponent disinnos capatzos de illebiare suferèntzias e dolores malos a aguantare. Suor Demuro s'òcupat de s'ala in ue sunt inserradas is fèminas.

Ponet cursos pro imparare a fàghere arrenda, a cosire e a prantzare, insingiat a sonare s'armonium, chirchende de rèndere ativas e torrare a educare is fèminas privadas de sa libertade.

Is cunditziones de is presoneras sunt malas a beru. Custrintas a istare in palas de is ferradas, no lis permitint de retzire is bìsitas de is figios. Is criaduras minores, imbetzes, podent istare in presone fintzas a cando non lompent duos annos; pustis las ischìrriant, a bortas pro semper, dae is mamas. Naschent drammas chi non si podent medire, e sa religiosa chircat semper de bi pònnere unu remèdiu.

In s'ìnteri sa gherra non lassat in pasu a nemos. Su 18 de cabudanni de su 1943 is tedescos leant possessu de sa presone. Sa mòngia sarda otenet su trasferimentu in sa setzione afidada a issa de is presoneras polìticas in manos de is SS. Sunt totus giòvanas, las ant arrestadas cun is rastrellamentos. Nche las ponent a isticu a grustos de chimbe in tzellas minoreddas de ses metros cuadros, dae ue podent petzi bìdere unu biculeddu de chelu.

Is règulas de is SS sunt tostas. Nudda passigiadas in sa cortita, nudda màndigu comente si tocat o biancheria neta. Suor Giuseppina, neghidada, faeddat cun su maresciallu tedescu Siegel, e carchi cosa l'otenet. A is presoneras polìticas ddis permitint in antis de s'acurtziare a is sacramentos, pustis de retzire alimentos e bestires, in fines de leare parte a is traballos de cosìngiu in pare a is àteras presoneras.

In cussa ala de sa presone, però, no intrant petzi is partigianas. «Is fèminas chi tenent prus bisòngiu e chi cherent agiuadas de prus sunt is ebreas, chi sunt tratadas prus male de is àteras. Nde connoschet 138. Privas de totu benint cun is figios minores e cun is babbos e mamas antzianas. B'at fintzas una mama de 89 annos.

Gràtzias a s'atzudesa e intraprendèntzia sua resesset a sarvare prus de una vida. Una pitzoca ebrea la sarvat dae su campu de cuntzentramentu. Ressesset a la mantènnere in s'istrutura gràtzias a un'artìculu de su regulamentu penitentziàriu chi sa superiora at chertu cun insistèntzia a l'aplicare. Sa norma previdet chi unu presoneri no nche lu podent tramudare cando no est segura sa destinatzione.

Suor Giuseppina si presentat cada die cun indiferèntzia aparente a su maresciallu capu pro l'informare de is presoneras afidadas a issa. S'ufìtziu de su nazista est pròpiu a curtzu a sa prima ala. Sa mòngia animosa si podet duncas imbèrghere in su logu de su turmentu, su prus iscuru de totu sa presone.

Sa prima bìsita est terrorosa, agigu resesset a parare s'anneu pro cussos òmines distruidos dae umiliatziones e suferèntzias. Postos in fila a deghinas, abarrant firmos cun is manos ligadas in palas de s'ischina e cun is caras furriadas a su muru.

In sa prima ala b'at una disciplina de ferru, tosta e brutale. Nemos bi podet intrare francu is SS. Is presoneris sunt istudiantes, partigianos, italianos e istràngios, giòvanos e babbos de famìlia. Suor Giuseppina insistet pro nche giùghere carchi medicamentu a cussos disditzados. A fortza de protestas, sa superiora resesset a fàghere arribbare ampullitas de tintura de jòdiu, lotziones pro su

preugu, zabajone, estratos de petza, sutzu de arantzu. Est issa ebbia chi resesset a intrare in cussu logu. Colat dae tzella in tzella e, nointames is proibitziones, dat durches, sigaretas, binu e, a bortas, is pacos de is parentes.

Sa superiora no òperat a sa sola. Faghet parte de sa retza clandestina ordimingiada dae su cardinale Maurillo Fossati pro parare fronte a sa fùria nazi-fascista. Suor Demuro pedit a is benefatores de sa presone de l'agiuare. Comente pro miràculu arribbant càmion càrrigos de cassitas de frùtora, oos, mìgias, bestires. Sunt prus de duamìgia is presoneris de agiuare.

Ma is cosas si ponent a beru in malu. Is tedescos la cherent morta, e a suor Giuseppina calicunu l'avertet de su perìgulu. Belle gasi, issa sighit cun s'òpera sua de assistèntzia. Unu mangianu bidet in su passadissu unu disinnu màcabru: sa forma de una furca, e suta, s'iscrita "Prenotade·bos pro s'impicu de sa madre superiora: ais a mòrrere gasi". Issa nche la cantzellat deretu isfrigatzende su muru. Nudda la firmat.

Sa mòngia sarda trasformat parte de sa setzione feminile in infermeria pro meigare is fertos graves, sarvende·los dae una morte segura pro mancàntzia de curas. Non b'at nemos de cussos ricoverados chi nch'at a fèrrere in unu campu de cuntzentramentu.

E b'at fintzas situatziones aventurosas. Suor Giuseppina resesset a fàghere fuire su violinista ebreu famadu Mario Zargani e sa mugere Eugenia Tedeschi. Pro issos disinnat unu progetu de fua atzudu. Otenet pro ambos duos su ricòveru in ispidale. Pro lis fàghere colare sa visita mèiga chi los autorizet a lassare sa presone, si procurat pro su violinista sa radiografia de un'òmine in pessu mortu de tubercolosi, cando chi pro sa mugere si faghet agiuare dae is presoneras. Lis pedit de collire mutzigones de sigareta dae ue nche tirant tabacu chi sa fèmina ingurtit cun una tassighedda de licore. Cun is valores isballados la càrrigant in pare a su maridu in unu càmion chi andat chirru a s'ispidale San Giovanni. In caminu, gràtzias a duos politziotos istrutzionados comente si tocat dae sa mòngia, is duos resessent a fuire.. Su 25 de abrile de su 1945 cumintzant in mannu is ostilidades intre partigianos e tedescos. Torinu est unu campu de batalla. A suor Giuseppina li serbit un'òrdine de liberatzione pro is presoneris polìticos de Le Nuove. Is tedescos, difatis, ant lassadu sa presone. Sena pensare a su perìgulu, sa mòngia sarda si ponet a guidare una FIAT 500 e rugrat sa tzitade in mesu de is isparos de is mitralliadoras. Cun is insignas de sa Rughe Ruja, sa màchina lompet sena dannu a sa sede de su Prefetu chi dat s'òrdine de liberatzione. Suor Giuseppina resesset a fàghere liberare prus de 500 persones.

Ma s'òpera sua de misericòrdia sighit a pustis de sa gherra. Issa fundat sa "Casa del cuore" pro is ex presoneras chi non resessent a s'inserire in sa sotziedade, s'asilu pro is fìgias de is presoneras, cursos pro imparare a lèghere e a iscrìere. E non si ismèntigat de sa Sardigna, a ue mandat pacos mannos cun bestireddos e traballos a màllia fatos dae is presoneras.

In su 1955 li dant sa Medàllia de oro pro is benemerèntzias otentas in su campu de sa redentzione sotziale, e in su 1962 l'UDI li dat sa la mimosa de oro pro su coro mannu suo de fèmina.

Malàida grave, su 18 de santugaine 1965 pedit de nche la giùghere a Le Nuove pro mòrrere; in cue, in ue aiat sarvadu tantas vidas angenas, concruit sa vida sua.

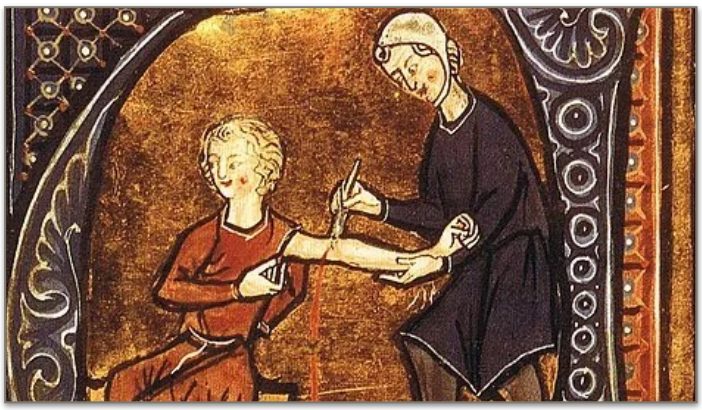
Sa sangradura, unu biàgiu istòricu intre meighina e mitu

Sa sangradura, unu tempus nòdida fintzas comente a flebotomia, rapresentat una de is pràticas mèdicas prus antigas e difùndidas, praticada finas a sa fine de su de deghennoe sèculos. Cunsistiat in su de prelevare una cantidade, a s'ispissu manna meda, de sàmbene dae su malàidu, cun s'obietivu de reduire su volùmene sanguìneu circolante. Nointames sa difusione sua, s'eficatzidade de sa sangradura no est mai istada in manera sientìfica dimustrada e, cun s'abbentu de tratamentos prus eficatzes, dd'ant abbandonada cun su tempus pro sa majore parte de is cunditziones, francu unas cantas ispetzìficas.

In manera istòrica, in farta de vicànicas pro tratare s'ipertensione, sa sangradura diat pòdere àere tentu un'efetu temporàneu benèficu, reduende sa pressione sanguìnea gràtzias a sa mèngua de su volùmene de sàmbene. Oe, sa paràula "flebotomia" si referit a su prelevamentu de sàmbene in generale, a esèmpiu pro esàmenes diagnòsticos o pro donatziones. Sa sangradura terapèutica, imbetzes, previdet su prelevamentu de una sìngula unidade de sàmbene pro reduire sa cantidade de glòbulos rujos in casos particulares, comente a s'emocromatosi, sa politzitemia bera e sa porfìria cutànea tarda.
Is orìgines de sa sangradura torrant a diversas tziviltades antigas, dae is Mesopotàmicos a is Egìtzios, dae is Gregos a is Maya e a is Aztecos. In Grètzia, fiat praticada giai in su perìodu de Ipòcrate, chi puru tzitende·lu, preferiat a s'afidare a tècnicas dietèticas. Erasistrato, imbetzes, aiat teorizadu chi medas maladias esserent causadas dae pletore, overas ddoe aia etzèdidu in su sàmbene, e sugeriat de ddas tratare in comintzu cun esertzìtziu fisicu, suore, reduida de s'alimentatzione e vòmitu. Erofilo fiat unu sustenidore de sa sangradura, mentras Arcagato, unu de is primos mèigos gregos a esertzitare a Roma, dd'aiat impreada in manera ampra.

Sa popularidade de sa sangradura in Grètzia fiat istada galu de prus consolidada dae is teorias de Galenu. Segundu issu, su sàmbene fiat creadu e posca consumadu, non tzirculaiat e podiat tando istagnare in is estremidades. In prus, creiat chi su bilàntziu umorale determinaret sa salude o sa maladia, cun is bator umores – sàmbene, flemma, fele nieddu e fele grogu – in currispondèntzia de is bator elementos gregos: àera, abba, terra e fogu. Su sàmbene, cunsideradu s'umore dominante, recheriat unu controllu costante. Pro ristabilire s'echilìbriu, su mèigu removiat su sàmbene in etzessu (sa pletora) de su malàidu, opuru li suministraiat un'emèticu pro induire su vòmitu o unu diurèticu pro favorire sa mintzione.

Galenu aiat elaboradu unu mètodu cumplessu pro carculare sa cantidade de sàmbene de prelevare,

tenende contu de s'edade e de sa costitutzione fisica de su malàidu, de s'istajone, de su clima e de su logu. Calentura, apoplessia e dolore de conca fiant interpretados comente a sìntomos de pletora. Su sàmbene de asportare fiat de una natura ispetzìfica a segunda de sa maladia: arteriosu o benosu, e prelevadu dae zonas larganas o serentes a s'àrea malàida. Galenu collegaiat is diversos vasos sanguìneos a ispetzìficos òrganos, in base a su presumidu iscarrigamentu issoro. A esèmpiu, pro curare problemas a su figadu si prelevaiat sàmbene dae sa bena de sa manu dereta, mentras pro problemas a s'ispiena de sa bena de sa manu manca. Sa gravidade de sa maladia determinaiat sa cantidade de sàmbene de prelevare: is maladias cun calentura recheriant sangraduras bundantes.

Fintzas su Talmud racumandaiat de praticare is sangraduras in dies ispetzìficas de sa chida o de su mese, e règulas sìmiles, cando chi prus pagu tèteras, s'agatant in is iscritos cristianos chi inditaiant cale Santu – e tando in cale die – fiat in favore a sa sangradura. Fintzas is autores musulmanos dda cussigiaiant, mescamente pro is maladias de calentura, cun probabilidade dd'aiant imparada dae is Gregos. Cun sa difusione de is teorias islàmicas in is paisos de limba latina de s'Europa, sa sangradura si fiat consolidada galu de prus. Paris cun su cautèriu, fiat una pràtica tzentrale in sa chirurgia àraba; ambos is testos fundamentales, su Kitāb al-Qānūn de Avitzenna e, in particulare, s'al-Tasrīf los-man ʿajaza ʿan al-taʿlīf de Abulcasis (Abù al-Qasim Khalaf ibn al-Abbas al-Zahrawi), dda racumandaiant. Sa sangradura fiat nòdida fintzas in sa meighina ayurvedica, descritu in su Susrata Samhita.

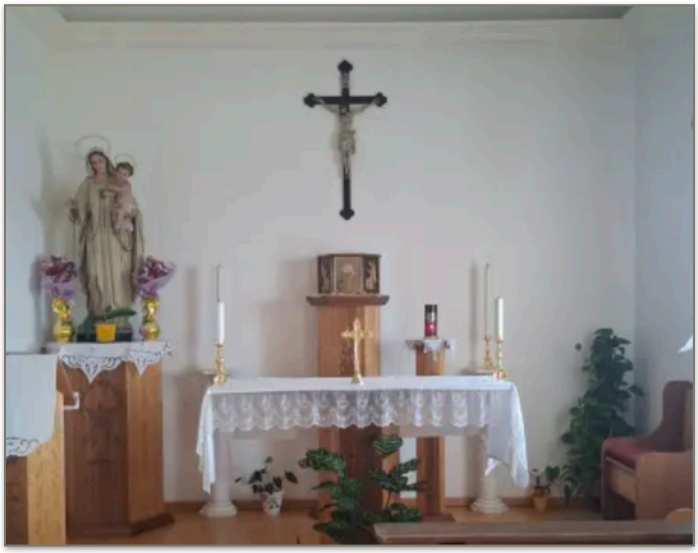
A oe, s'ineficatzidade de sa sangradura pro sa majore parte de is maladias est reconnota in manera ampra. Sa flebotomia, nointames, agatat ancora impreu in su tratamentu de unas cantas patologias, comente a s'emocromatosi, sa politzitemia e s'arteriopatia obliterante perifèrica. In sa majore parte de is casos, sa flebotomia est praticada pro prelevare cantidades piticas de sàmbene a fine diagnòstica o pro prelevare bundantes cantidades de sàmbene a donadores sanos pro is trasfusiones.

Sa capella de s'Ospidale de Lanusè

Custu mangianu semus andados a bìere sa capella de s'ospidale de Lanusè. Sa capella s'agatat a su segundu pianu de s'ospidale Nostra Sennora de sa Mercede, dipendet dae sa diòtzesi de Lanusè e sunt praticadas regularmente is tzelebratziones religiosas.

Sa festa de sa patrona de s'ospidale N.S. de sa Mercede est tzelebrada su 24 de cabudanni. Comente est nòdidu s'ospidale est unu logu dedicadu a sa cura de sa persone, ma sa persone no est petzi su corpus suo. In is momentos de sa maladia, de sa tribulia e de inseguresa istupant a foras fintzas bisòngios interiores, ispirituales e emotivos. Pro custu, sa presèntzia de una capella catòlica a s'internu de un'ospidale rapresentat un'importante servìtziu de amparu pro is malàidos, pro is famìlias insoro e pro is operadores sanitàrios. Sa capella est in antis totu unu logu de mudèntzia, pregadoria e assentu. Chie bivet una situatzione mala podet tènnere bisòngiu de si firmare, agatare unu momentu de trancuillidade, pregare opuru, de istare in mudèntzia ebbia.

Sa presèntzia de sa capella permitet fintzas de tzelebrare is momentos printzipales de sa vida religiosa, comente sa Santa Missa, e de retzire s'assistèntzia ispirituale de su capellanu. Custu acumpagnamentu podet èssere significativu pro is persones ricoveradas pro tempus meda, pro chie afrontat una maladia grave e pro is famìlias chi bivent momentos de timoria o de dolore. Avalorare una capella catòlica non bolet nàrrere a disconnòschere o pònnere in segundu pranu is àteras religiones. S'ospidale est unu logu acanta cada persone est acòllida e respetada in sa dignidade pròpia, in manera indipendente de sa fide pròpia, de sa cultura sua o de is cumbinchimentos chi tenet. Sa capella catòlica devenit unu sìmbulu de s'atentzione de s'ospidale a sa dimensione ispirituale de sa persone. No escludet nemos acollit a totus, ca sa maladia, difatis, torrat totus prus vulneràbiles. Su capellanu de s'ospidale est don Efisio Meloni. In sa ghenna de sa capella est presentadu s'oràriu de is tzelebratziones: in sas dies feriales sa Santa Missa est tzelebrada a ora de is 16:30, mentras in is dies festivas a ora de is 10:00. Si esseret a serbire, su nùmeru de telèfonu de su capellanu est custu 345 239 4903

Duos foeddos cun Mariolino Loddo de Àrthana, maere de su "Circolo Equestre Monte Idolo"

Tra is medas fainas de s'ufìtziu linguìsticu ddoe est peri sa promotzione e valorizatzone de is atividades de su territòriu. Pro custu, in custas dies coladas, semus andados a Àrthana a intervistare a Mariolino Loddo, maere de su "Circolo Equestre Monte Idolo", chi nos at contadu de comente est nàschidu su circulu e de is initziativas noas chi tenet in programma.

Agatade su vìdeo de s'intervista in custu acàpiu, in su canale YouTube de s'isportellu lìnguisticu de s'Ogiastra.

https://youtu.be/37NdGBJUh78?si=tIocGdhJQB9ZDQLk

Cando is infermieris imparaiant s'arte dae is mòngias, una pàgina pagu connota de sa sanidade ogiastrina

Apustis de àere contadu s'istòria de sa capella de s'ospidale Nostra Sennora de sa Mercede de Lanusè, su biàgiu nostru in sa memòria de s'ospidale ogiastrinu sighit fatu fatu de un'àteru filu acapiadu a sa dimensione religiosa. Una presèntzia chi oe podet fintzas pàrrere insòlita, ma chi a unu tempus at acumpangiadu sa vida fitiana de sa sanidade sarda: sa de is religiosas impinnadas in is corsias e in sa formatzione de su personale infermierìsticu.

Non totus dd'ischint, difatis, chi in is primos annos de atividade s'ospidale de Lanusè dd'aiant gestidu is Mòngias de sa Mercede. Segundu sa documentatzione archivìstica, su presìdiu aiat abertu in su 1957 e fiat abarradu suta sa gestione issoro finas a su mese de argiolas de su 1969. In un'època acanta sa sanidade moderna moviat is primos passos peri in is territòrios prus perifèricos de s'ìsula, is religiosas aiant donadu una conttributu non de pagu contu in s'organizatzione ospedaliera e de s'assistèntzia a is malàidos.

Is imàgines chi lompent de cuddu perìodu nos torrant unu mundu meda diferente dae su de oe. Is mòngias non rapresentaiant una presèntzia ispirituale ebbia, difatis partetzipaiant a sa vida de s'ospidale, contribuiant a s'acasàgiu e a s'assistèntzia de is malaidos e acostagiaiant su personale sanitàriu in is fainas de ogna die.

Una fotografia de su 1965, agatada dae pagu gràtzias a su progetu de regorta de imàgines istòricas pro su volùmene dedicadu a sa memòria sanitària de s'Ogiastra, testimòniat pròpiu custa realidade. In custu iscatu podimus bìere dae dereta cara a manca, a Mòngia Leonida, cun su velu biancu de is religiosas impinnadas in is repartos, a sa dischente Pierina Marci de Irbono e a Mòngia Elena, chi prestaiat servìtziu in portineria. Tres figuras diversas, acumonadas dae s'esperièntzia bìvida a intro de un'ospidale chi fiat contribuende a iscrìere una pàgina importante de s'istòria sanitària ogiastrina.

Ma is religiosas non fiat in Lanusè ebbia. In antis de s'introdutzione de is cursos universitàrios, difatis, chie disigiaiat de printzipiare sa professione infermierìstica frecuentaiat is Iscolas pro Infermieris Professionales, chi permitiat de otènnere su gasi naradu Diploma de Infermieri Professionale. Medas de is operadores chi ant

traballadu in Lanusè nde beniant pròpiu dae custos percursos formativos.

Intre is figuras prus remonadas ddoe est mòngia Angela Pedduzza, diretora de s'Iscola Infermieris Professionales de Nùgoro, puntu de riferimentu de medas operadores sanitàrios de sa Sardigna tzentrale. Levas de infermieris aiant betadu is primos passos professionales a suta de sa ghia sua, in un'istajone in ue sa cumpetèntzia professionale fiat acumpangiada dae una forte atentzione a sa dimensione umana de s'assistèntzia.

Paris cun sa realidade nugoresa, fintzas s'iscola pro infermieris professionales de Casteddu aiat contribuidu a formare medas operadores destinados posca a s'ospidale de Lanusè. Intre is infermieris chi aiant traballadu su Mercede, medas si regordant de mòngia Assunta, originària de Irbono, figura de riferimentu de s'iscola casteddajaa, dae ue fiant arribbados unos cantos professionistas destinados fintzas a su presìdiu ogiastrinu.

Oe is infermieris si formant is is cursos universitàrios e su mundu sanitàriu est cambiadu meda. Epuru, in is memòrias de is operadores e in is fotografias custoidas in is archìvios familiares, est galu biu su regordu de cudda istajone.

Is potecarias de turnu

		De su 29 de austu		A su 5 de cabudanni		
Arbatassa	Cardedu	Lanusè (Matta)	Lotzorai	Osini	Talana	

		De su 5 de cabudanni	A su 12 de cabudanni		
Tortolì (San Francesco)	Baunè	Elini	Jersu	Ussassa	Biddanoa Strisàili

		De su 12 de cabudanni	A su 19 de cabudanni		
Tortolì (Serafini)	Àrthana	Gàiru	Gelisuli	Foghesu	Othullè

		De su 19 de cabudanni	A su 26 de cabudanni		
Arbatax	Barì	Lanusè (Ghiani)	Seui	Triei	Ulassa

“NOAS DAE S’ISPIDALE”
SEGUNDU NÙMERU - AUSTU 2026
FAINA FINANTZIADA CUN IS FUNDOS DE SA L. 482/99 E DE SA L.R. 22/2018